

Trump våldför sig på principerna som byggde USA

Dagens Nyheter den 12 juli 2026

250 år efter självständighetsförklaringen attackerar presidenten grundlagsfädernas konstruktion. Den för demokratin livsviktiga maktdelningen vill Donald Trump inte veta av. Det inspirerar auktoritära projekt också i andra delar av världen.

USA har just firat 250-årsminnet av självständighetsförklaringen från 1776. Tolv år senare antogs konstitutionen. Kontrasten mellan strävandena bakom detta dokument och dagens situation är hisnande.

Landets republikanska styrelseskick blev en inspirationskälla för demokratisk utveckling i dåtidens värld. I dag utgör utvecklingen i auktoritär riktning en förebild för liknande tendenser i andra länder. Den amerikanska demokratin försvagas unikt snabbt enligt forskningsinstitutet V-Dem. I dess liberala demokratiindex föll USA 2025 från plats 20 till plats 51 bland 179 nationer.

Ett centralt inslag i den amerikanska konstitutionen är principen om maktdelning. Den syftade till att skapa ett system av ömsesidig kontroll. James Madison, en av grundlagsfäderna, menade att det skulle ligga i varje institutions egenintresse att motverka maktmissbruk från andra institutioner.

Donald Trumps utvidgning av presidentmakten, främst på bekostnad av kongressen, går stick i stäv med maktdelningsprincipen. Den kan kontrasteras mot hans uttalanden om att "den som räddar sitt land inte bryter mot någon lag" och att hans makt bara begränsas av hans "egen moral". Trumps kontroll av Republikanernas väljarbas har betytt att deras politiker inte vågat försvara kongressens auktoritet.

Grundlagsfäderna var väl medvetna om att väljarna kan rösta fram olämpliga ledare, som även skulle kunna underminera demokratin. Alexander Hamilton varnade för att politiker som börjar som "demagoger" ofta slutar som "tyranner". Han såg ett indirekt valsysteem, där väljarna röstar fram elektorerna vilka sedan har full frihet att utse president, som en garanti för att denne skulle vara kvalificerad och inte bara ha "talang för småaktiga intriger och populistiska knep".

Det amerikanska partisystemets framväxt i början av 1800-talet innebar dock att elektorerna aldrig fick denna grindvaksroll, eftersom de blev partirepresentanter. Funktionen som grindvakt övertogs i stället av partierna. Statsvetarna Steven Levitsky och Daniel Ziblatt har beskrivit hur partiorganisationerna, på ett inte så demokratiskt sätt, filtrerade fram presidentkandidaterna. Detta system blockerade på 1920-talet den populistiske kapitalisten Henry Ford – en potentiell motsvarighet till Trump med antijudiska böjelser – från att kunna bli Demokraternas kandidat.

Enligt Levitsky och Ziblatt innebar demokratiseringen av urvalsprocesserna för presidentkandidater från början av 1970-talet, när de valda delegaterna i primärvalen fick mer bundna mandat, att partiernas grindvaksroll försvagades. Väljarna fick större inflytande, medan partikollegornas möjligheter att sålla bort kandidater vilka sågs som olämpliga minskade. Utvecklingen förstärktes senare av framväxten av sociala medier, som gav outsiders kandidater direkt väljarkontakt utan förmedling av traditionella medier. Det kan förklara varför Trump 2016, till skillnad från Ford nästan hundra år tidigare, blev presidentkandidat trots liknande invändningar från etablerade partiföreträdare om brist på erfarenhet och omdöme.

Trump är både ett symptom på en grundläggande samhällsutveckling och en drivande kraft bakom den. Amerikansk politik har länge kännetecknats av växande polarisering, främst driven från höger. Där ses politiska motståndare som illegitima fiender vilka ska bekämpas med alla medel. Men Trump har personligen vridit utvecklingen i auktoritär riktning genom systematiska lögner, utrensningar av "icke lojala" tjänstemän, användning av rättssystemet för att trakassera opponenter, brännmärkning av pressen som "folkets fiende", sammanblandning av politik och privata affärer samt utvidgning av presidentmakten.

Trump illustrerar på ett nästan kusligt sätt den risk för att makten ska korrumpas politiker som filosofen och nationalekonomen John Stuart Mill pekade på för mer än 150 år sedan: "När de finner sig dyrkade av andra, börjar de dyrka sig själva och anser sig mer än hundra gånger mer värda än andra människor."

Är de autokratiska tendenserna i USA permanenta eller en temporär avvikelse från tidigare principer? Många trodde att kaoset under Trumps första presidentperiod och vägran att acceptera valförlusten 2020 skulle vaccinera väljarna mot att ge honom nytt förtroende. Det var fel. Andra överväganden än värnande av demokratin var viktigare för en majoritet av väljarna 2024. Det är djupt oroande inför framtiden.

Oberoende av utfallen i de närmaste valen får sannolikt Trumps tid vid makten stora långsiktiga konsekvenser. Högsta domstolens utslag 2024 om (vidgad) straffrättslig immunitet för en tidigare president för handlingar i ämbetet och det senaste domslutet om rätt att avskeda vissa myndighetschefer utökar handlingsutrymmet för auktoritära presidenter.

Än viktigare är förmodligen att Trumps systematiska brott mot etablerade normer för maktutövning kan ha förskjutit hela det amerikanska normsystemet i antidemokratisk riktning. Vi bör därför inte räkna med att USA i framtiden återgår till principerna som vägledde grundlagsfäderna. Det kan tyvärr få långtgående följder även för demokratin i många andra länder.

Lars Calmfors